

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η Διαμόρφωση

της Ευρωπαϊκής Κοινωνίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:

Η Γαλλική Επανάσταση

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1.

ΠΗΓΗ 1

«... Η Γαλλία δημιούργησε τις επαναστάσεις..., έδωσε τις ιδέες..., έδωσε το λεξιλόγιο και τα βασικά θέματα της φιλελεύθερης και ριζοσπαστικής – δημιουργικής πολιτικής στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Η Γαλλία έδωσε το πρώτο σημαντικό παράδειγμα, την έννοια και το λεξιλόγιο του εθνικισμού. Η Γαλλία πρόσφερε τους νομικούς κώδικες, το πρότυπο της επιστημονικής και της τεχνικής οργάνωσης, το μετρικό σύστημα στις περισσότερες χώρες... Αυτό το έργο της Γαλλικής Επανάστασης».

E. Hobsbawm, *Η εποχή των Επανάστασεων (1789-1848)*,
ΜΙΕΤ, Αθήνα 1997, σσ. 83-84.

- Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο του παραθέματος και τις πληροφορίες του βιβλίου σας, να παρουσιάσετε τη συμβολή της Γαλλικής Επανάστασης στη διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας στην Ευρώπη του 18ου αιώνα.

2.

ΠΗΓΗ

Διακήρυξη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (26 Αυγούστου 1789)
Οι αντιπρόσωποι του γαλλικού λαού, συγκεντρωμένοι σε Εθνική Συνέλευση, επειδή πιστεύουν ότι η άγνοια, ο παραμερισμός και η περιφρόνηση των ανθρώπων δικαιωμάτων είναι οι αποκλειστικοί λόγοι της κοινής δυστυχίας και της διαφθοράς των κυβερνήσεων, αποφάσισαν να εκθέσουν με μια επίσημη διακήρυξη τα φυσικά, αναπαλλοτρίωτα και ιερά δικαιώματα του ανθρώπου με τελικό σκοπό αυτή η διακήρυξη, μια και θα βρίσκεται συνέχεια μπροστά στα μάτια του κοινωνικού σώματος, να υπενθυμίζει σε όλους αδιάκοπα τα καθήκοντά τους και τις υποχρεώσεις τους. Ακόμη σκοπεύει να καταστήσει τις αποφάσεις της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας περισσότερο σεβαστές, μια και θα μπορούν σε κάθε περίπτωση να συγκρίνονται με τον τελικό στόχο του κάθε πολιτικού θεσμού. Τέλος, η διακήρυξη αυτή αποβλέπει να στρέψει τις διεκδικήσεις των πολιτών, που θα στηρίζονται πια σε απλές αρχές και αναμφισβήτητες, προς τη στήριξη του Συντάγματος και προς το γενικό καλό.

Επομένως, η Εθνική Συνέλευση μπροστά και κάτω από την προστασία του Ανωτάτου Όντος αναγνωρίζει και διακηρύσσει τα παρακάτω δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη.

Άρθρο 1: Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι και έχουν τα ίδια δικαιώματα. Οι κοινωνικές διακρίσεις μόνο στο κοινό συμφέρον μπορούν να βασίζονται.

Άρθρο 2: Κάθε πολιτικός σχηματισμός πρέπει να σκοπεύει στη διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στη βία.

Άρθρο 3: Το Έθνος είναι η αποκλειστική πηγή κάθε εξουσίας. Κανένα σώμα, κανένα άτομο δεν μπορεί να ασκεί εξουσία που δεν απορρέει από το Έθνος.

Άρθρο 4: Ελευθερία σημαίνει το να μπορεί να πράττει το κάθε άτομο ο,τιδήποτε δε βλάπτει ένα άλλο άτομο· έτσι η άσκηση των φυσικών δικαιωμάτων του κάθε ανθρώπου θέτει σαν όριο το σημείο εκείνο, από το οποίο αρχίζει η άσκηση των ίδιων δικαιωμάτων για το άλλο άτομο. Αυτό το όριο μόνο από το νόμο μπορεί να καθορισθεί.

Άρθρο 6: Με το νόμο εκφράζεται η γενική θέληση. Όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα, προσωπικά ή με αντιπροσώπους τους, να μετέχουν στη θέσπισή του. Ο νόμος πρέπει να είναι ο ίδιος για όλους, ανεξάρτητα αν προστατεύει ή τιμωρεί. Μια και όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, μπορούν όλοι να μετέχουν το ίδιο και στα δημόσια αξιώματα, στις θέσεις και τις υπηρεσίες ανάλογα με τις ικανότητές τους και χωρίς καμιά άλλη διάκριση παρά αυτή που πηγάζει από την αρετή τους και το ταλέντο τους.

Άρθρο 7: Κανένα άτομο δεν μπορεί να κατηγορηθεί, να συλληφθεί ή να κρατηθεί παρά στις περιπτώσεις που ο νόμος ορίζει και σύμφωνα με τις διαδικασίες που προκαθορίζονται απ' αυτόν.

Άρθρο 8: Ο νόμος οφείλει να επιβάλλει ποινές που είναι αποκλειστικά και απόλυτα αναγκαίες και κανείς δεν μπορεί να τιμωρηθεί παρά με νόμο που είχε θεσπιστεί πριν από το αδίκημα.

Άρθρο 9: Επειδή κάθε άνθρωπος θεωρείται αθώος πριν αποδειχτεί η ενοχή του, αν κριθεί αναγκαίο να συλληφθεί, κάθε αυστηρό μέτρο που δε θα ήταν αναγκαίο για τη σύλληψή του απαγορεύεται αυστηρά από το νόμο.

Άρθρο 10: Κανείς δεν πρέπει να διώκεται για τις πεποιθήσεις του, ακόμη και τις θρησκευτικές, μια και η εκδήλωσή τους δεν διαταράσσει τη δημόσια τάξη που ο νόμος έχει επιβάλλει.

Άρθρο 11: Η ελεύθερη διακίνηση των σκέψεων και των ιδεών είναι ένα από τα πολυτιμότερα δικαιώματα του ανθρώπου· επομένως κάθε πολίτης έχει τη δυνατότητα να ομιλεί, να γράφει και να τυπώνει τα έργα του ελεύθερα, αρκεί να μην κάνει κατάχρηση αυτής της ελευθερίας σε περιπτώσεις που ορίζονται σαφώς από το νόμο.

Άρθρο 12: Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη κάνει αναγκαία την ύπαρξη μιας κρατικής εξουσίας· άρα αυτή η εξουσία έχει θεσπιστεί για το καλό όλων και όχι για την ιδιωτική ωφέλεια αυτών, στους οποίους έχει ανατεθεί.

Άρθρο 13: Για τη συντήρηση της κρατικής εξουσίας και για τα έξοδα της διοίκησης μια κοινή συνεισφορά είναι αναγκαία. Η συνεισφορά αυτή πρέπει να είναι κατανεμημένη με δικαιοσύνη στους πολίτες, ανάλογα με τις δυνατότητές τους.

Άρθρο 14: Όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα, αυτοπροσώπως ή με τους αντιπροσώπους τους, να αποδέχονται ελεύθερα την αναγκαιότητα της δημοσίας εισφοράς, να παρακολουθούν τη χρήση της και να καθορίζουν την ποσότητα, τη διάθεση, την είσπραξη και τη διάρκειά της.

Άρθρο 15: Η κοινωνία έχει το δικαίωμα να ζητήσει ευθύνη από κάθε δημόσιο λειτουργό για τον τρόπο που άσκησε το λειτούργημά του.

Άρθρο 16: Κάθε κοινωνία που δεν έχει εξασφαλίσει τα δικαιώματα των πολιτών της και δεν έχει καθορίσει με ακρίβεια τη διάρκεια των εξουσιών, δεν μπορεί να θεωρηθεί οργανωμένη.

Άρθρο 17: Επειδή η ιδιοκτησία είναι ένα απαραβίαστο και ιερό δικαίωμα κανείς δεν μπορεί να τη στερηθεί παρά μόνο σε περίπτωση δημόσιας ανάγκης που έχει καθοριστεί από το νόμο και φυσικά με την προϋπόθεση να καταβληθεί στον κάτοχο μια δίκαιη αποζημίωση.

[Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, Α΄ Λυκείου, τ. Α΄, σσ. 198-199]

- Να μελετήσετε προσεκτικά το παράθεμα και στη συνέχεια να τεκμηριώσετε με επιχειρήματα την άποψη:

«Η Διακήρυξη δικαιωμάτων του Ατόμου και του Πολίτη (*Declaration des droits de l' homme et du citoyen*, 26 Αυγούστου 1789) αναδιατυπώνει τις αρχές της φιλοσοφίας του Διαφωτισμού».

S. Berstein – P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 1, σ. 487

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να τεκμηριώσετε με επιχειρήματα τη φράση: «Η Γαλλική Επανάσταση γέννησε το δημοκρατικό πατριωτισμό» (σχολικό βιβλίο, σ. 114).
2. Κάτω από ποιες συνθήκες ιδρύθηκε η Ιερή Συμμαχία; Ποιους σκοπούς εξυπηρετούσε η ίδρυσή της;
3. Να παρουσιάσετε με συντομία τις διαφορετικές ιδεολογικές και πολιτικές τάσεις που εμφανίστηκαν στην Ευρώπη στις παραμονές του 19ου αιώνα. [Να επιμείνετε στις διαφορετικές αντιλήψεις για το «τι είναι Ευρώπη»].
4. Να επισημάνετε τις συνέπειες των Ναπολεόντειων πολέμων στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο.

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ

Γραικοί, Γάλλοι, Γραικογάλλοι

«... Όταν έχωμεν τους Γάλλους τις η χρεία από άλλους; Γάλλοι και Γραικοί δεμένοι με φιλίαν ενωμένοι δεν είναι Γραικοί ή Γάλλοι, αλλά εν έθνος Γραικογάλλοι».

A. Κοραΐς

Ο Κοραΐς, μάρτυρας των γεγονότων της γαλλικής πρωτεύουσας, «πλησίον της Βασιλίας κατοικώ και εγώ», αντι-Ιακωβίνος ο ίδιος, ενθουσιάζεται αργότερα από τις γαλλικές νίκες στην Ιταλία και στέλνει διάβημα στον αυτοκράτορα, προτρέποντάς τον στην απελευθέρωση της Ελλάδος. (Κάτι σαν «Ελλάς-Γαλλία-Συμμαχία»).

Ήδη οι ιδέες του γαλλικού διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης έχουν περάσει σταδιακά στη Βαλκανική μέσω των ελλήνων εμπόρων-διανοουμένων. Στις παροικίες της Βαλκανικής, οι έλληνες έμποροι γνωρίστηκαν με γάλλους αντιπροσώπους, δέχθηκαν το πνεύμα της Επανάστασης, τύπωσαν επαναστατικά φυλλάδια, έμαθαν τα τραγούδια της Δημοκρατίας. Η επαναστατική δράση του Ρήγα είχε δεχτεί έντονα την επιρροή των επαναστατικών ιδεών και ο Θούριος ήταν το ανάλογο των τραγουδιών της επαναστατημένης Γαλλίας. Ο Ρήγας έφτασε στην Τεργέστη –όπου συνελήφθη- με την ελπίδα να προκαλέσει την παρέμβαση του Ναπολέοντα στην υλοποίηση του σχεδίου του.

Με τη γαλλική κατοχή στα Επτάνησα (1797-1799 και 1807-1814) ζυμώθηκαν οι επαναστατικές ιδέες στα Ιόνια νησιά, καταργήθηκαν οι φεουδαλικές κοινωνικές διακρίσεις της Βενετοκρατίας (κάηκαν οι «χρυσοί βίβλοι» της αριστοκρατίας) και υιοθετήθηκαν διοικητικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Η γαλλική επιρροή απηχείται πιο πιστά στο πρόσωπο του Ναπολέοντα, στον οποίο οι Έλληνες βρίσκουν τον δυνάμει λυτρωτή τους. Μόνο το Πατριαρχείο, που συσπειρώνει στις γραμμές του τους επικριτές της Επανάστασης, αναφέρεται σε «μίαν άλλην πονηρία και απάτην ξεχωριστήν, δηλαδή το νυν θρυλούμενον σύστημα της ελευθερίας».

Ο Μαρτελάος ύμνησε το Ναπολέοντα: «Εξυπνείστε, για να ιδείτε την μητέρα μας Γαλλίαν, που χαρίζει ελευθερίαν εις της γης σας τον λαό». Ο Σολωμός αργότερα με νοσταλγία αναφέρεται στον αυτοκράτορα: «Τες ημέρες, όπου αν μόνο τ' ονομά του ήθελε 'πης ωλιγόστευαν στο θρόνο την αυθάδεια οι βασιλείς». Περισσότερο απ' όλα, ωστόσο, τη μετάδοση της επαναστατικής νοοτροπίας απηχεί ο λόγος του Κολοκοτρώνη: «Η Γαλλική Επανάσταση και ο Ναπολέων έκαμε κατά την γνώμην μου να ανοίξη τα μάτια του κόσμου. Πρωτύτερα τα έθνη δεν εγνωρίζοντο, τους βασιλείς τους ενόμιζαν ως θεούς της γης, και ό,τι και αν έκαμνον το έλεγαν καλά καμωμένο. Δια αυτό και είναι δυσκολώτερο να διοικήσης τώρα λαόν».

Β. ΚΑΡΔΑΣΗ – Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ, *Η Γαλλική Επανάσταση* (σειρά: 1.000 χρόνια κομμάτια),
Εφημ. *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* (3 Ιανουαρίου 1992), σ. 62

- Με βάση το παράθεμα και τις σχετικές πληροφορίες του σχολικού βιβλίου να προσδιορίσετε και να αναλύσετε την συμβολή της Γαλλικής Επανάστασης και των Ναπολεόντειων πολέμων στην έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης.

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ 1

ΕΙΚΟΝΑ

Οι ισχυροί της Ευρώπης μοιράζουν τον κόσμο.
Μετά την ήττα του Ναπολέοντα, οι Ευρωπαίοι ηγέτες
προσπαθούν να επαναφέρουν την πολιτική σταθερότητα.
Πολιτική γελοιογραφία, Βιέννη 1815 (σχολικό βιβλίο, σ. 101)

ΠΗΓΗ 2

Χάρτης της Ευρώπης μετά το Συνέδριο της Βιέννης

ΠΗΓΗ 3

«Η συνεννόηση που ενώνει τις Δυνάμεις είναι η μόνη τους ασφάλεια ενάντια στις επαναστατικές σπίθες που λίγο πολύ ανάβουν ακόμη σε κάθε ευρωπαϊκό κράτος· και (...) η σωφροσύνη επιβάλλει να περιορίσουν τις μικροερίδες που αναφύονται στους συνήθεις καιρούς και να ενωθούν για να υποστηρίξουν τις κατεστημένες αρχές της κοινωνικής τάξης» (CASTLEREAGH).

E. Hobsbawm, *Η εποχή των Επαναστάσεων*, σ. 147

ΠΗΓΗ 4

**Ο διακανονισμός των πραγμάτων στην Ευρώπη
μετά τους ναπολεόντειους πολέμους**

«Ο χάρτης της Ευρώπης άλλαξε χωρίς να ληφθούν υπόψη ούτε οι βλέψεις των λαών ούτε τα δικαιώματα των πολυάριθμων ηγεμόνων που εκδιώχθηκαν κάποια στιγμή από τους Γάλλους, αλλά με μόνη σοβαρή μέριμνα την ισορροπία των πέντε Μεγάλων Δυνάμεων που αναδείχτηκαν από τους πολέμους: της Ρωσίας, της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Αυστρίας και της Πρωσίας.

Οι δημόσιοι άνδρες του 1815 είχαν αρκετή σύνεση για να γνωρίζουν ότι κανένας διακανονισμός, όσο προσεκτικά μελετημένος και αν ήταν, δεν θα άντεχε μακροπρόθεσμα τον ανταγωνισμό των κρατών και τις μεταβαλλόμενες περιστάσεις. Κατά συνέπεια, επιδόθηκαν στην εκπόνηση ενός μηχανισμού για τη διατήρηση της ειρήνης -ρυθμίζοντας δηλαδή όλα τα προβλήματα καθώς ανέκυπταν- μέσω τακτικών συνεδρίων. Εξυπακούεται φυσικά ότι τις ζωτικές αποφάσεις στα συνέδρια αυτά θα έπαιρνα οι «Μεγάλες Δυνάμεις» (ο ίδιος ο όρος είναι επινόημα της περιόδου αυτής). Η «Ευρωπαϊκή Συμφωνία» -άλλος ένας όρος που πρωτοχρησιμοποιήθηκε τότε - δεν αντιστοιχούσε στα σημερινά Ηνωμένα Έθνη, αλλά μάλλον στα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του

ΟΗΕ. Τα τακτικά συνέδρια, ωστόσο, συνήλθαν μόνο για λίγα χρόνια- από το 1818, όταν η Γαλλία έγινε ξανά δεκτή επισήμως στη Συμφωνία, ως το 1882».

E. Hobsbawm, Η εποχή των Επαναστάσεων, σσ. 149, 150, 152, 153

- Με βάση τις πηγές και τις σχετικές πληροφορίες του σχολικού βιβλίου (σσ. 115-116 πρβλ. σσ. 100-102), να σχολιάσετε την άποψη (σχολικό βιβλίο, σ. 115): «Μετά την ήττα του Ναπολέοντα (1815) οι παλιές παραδοσιακές δυνάμεις του ευρωπαϊκού χώρου αποπειράθηκαν να επιστρέψουν στην προεπαναστατική πολιτική κατάσταση».

Εργασία για το σπίτι

ΠΗΓΗ 1

«... Η γαλλική ήταν η μόνη από τις σύγχρονες της επαναστάσεις που είχε οικουμενικό χαρακτήρα. Οι στρατιές της ξεκίνησαν να ξεσηκώσουν τον κόσμο- οι ιδέες της το κατόρθωσαν πράγματι».

Η Αμερικανική Επανάσταση παρέμεινε ένα πολύ σημαντικό γεγονός στην αμερικανική ιστορία, αλλά (με εξαίρεση τις χώρες που αναμείχθηκαν άμεσα και επηρεάστηκαν από αυτήν) λίγα ίχνη άφησε σε άλλες χώρες. Η Γαλλική επανάσταση αποτελεί ορόσημο για όλες τις χώρες.

*.....
Αυτό δεν σημαίνει ότι υποτιμάται η επίδραση της Αμερικανικής Επανάστασης. Αναμφίβολα συνέβαλε στο να υποκινηθούν οι Γάλλοι και υπό στενότερη έννοια, πρόσφερε συνταγματικά πρότυπα –που συναγωνίζονταν και κάποτε εναλλάσσονταν με τα πρότυπα των Γάλλων- για διάφορα λατινοαμερικανικά κράτη, ενώ από καιρό σε καιρό αποτελούσε την έμπνευση για δημοκρατικά-ριζοσπαστικά κινήματα».*

E. Hobsbawm, Η Εποχή των Επαναστάσεων, σσ. 85, 86 (σημ.)

ΠΗΓΗ 2

Χάρτης (σελ. 118 του σχολικού βιβλίου)

Με αφετηρία το παράθεμα και το χάρτη να συζητήσετε:

- α) για τη σχέση Αμερικανικής Επανάστασης – Γαλλικής Επανάστασης
- β) για την επίδραση των δύο επαναστάσεων στην δημιουργία κοινωνικών και εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων σε όλο τον κόσμο.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Ε. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων*, σσ. 83 κ.ε.
- Β. Κρεμμυδά, *Νεότερη Ιστορία, Ελληνική και Ευρωπαϊκή*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1981, σσ. 17-32.

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ 1

Κάθε λαός έχει την ειδική αποστολή του, που θα συμβάλει στην εκπλήρωση της γενικής αποστολής της ανθρωπότητας. Αυτή η αποστολή συνιστά την εθνικότητά του. Η εθνικότητα είναι ιερή.

Πράξη της Αδελφότητας της Νέας Ευρώπης, 1834.

ΠΗΓΗ 2

Μετά το 1830 ... το γενικό κίνημα υπέρ της επανάστασης διχάστηκε. Από το διχασμό αυτόν προέκυψε ένα φαινόμενο που αξίζει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής: τα ενσυνείδητα εθνικιστικά κινήματα.

Τα κινήματα που συμβολίζουν με τον πειστικότερο τρόπο την εξέλιξη αυτή είναι όσα ίδρυσε η ενέπνευσε ο Giuseppe Mazzini μετά την επανάσταση του 1830: Νέα Ιταλία, Νέα Πολωνία, Νέα Ελβετία, Νέα Γερμανία και Νέα Γαλλία (1831-36), καθώς και η ανάλογη Νέα Ιρλανδία της δεκαετίας το 1840...

Από συμβολική άποψη (τα κινήματα αυτά)... έχουν εξαιρετική σημασία, όπως άλλωστε αποδεικνύει η υιοθέτηση ονομάτων όπως Νέοι Τσέχοι ή Νεότουρκοι από μεταγενέστερα εθνικιστικά κινήματα. Σημαδεύουν τη διάσπαση του ευρωπαϊκού επαναστατικού κινήματος σε εθνικά τμήματα. Αναμφισβήτητα, τα

τμήματα αυτά έχουν το ίδιο πολιτικό πρόγραμμα και την ίδια στρατηγική και τακτική, ακόμη και εν πολλοίς την ίδια σημαία -σχεδόν πάντοτε κάποια τρίχρωμη. Τα μέλη κάθε τμήματος δεν έβλεπαν αντιφάσεις ανάμεσα στα δικά τους αιτήματα και σ' αυτά των άλλων εθνών, οραματίζονταν μάλιστα μια αδελφότητα όλων των εθνών και την ταυτόχρονη απελευθέρωσή τους. Από την άλλη μεριά, κάθε έθνος προσπαθούσε τώρα να δικαιώσει το πρωταρχικό μέλημά του για τους δικούς του, αναλαμβάνοντας το ρόλο του Μεσσία για όλους. Μέσω της Ιταλίας (σύμφωνα με τον Mazzini), μέσω της Πολωνίας (σύμφωνα με τον Mickiewicz), οι λαοί που υπέφερα θα οδηγούνταν στην Ελευθερία... Ομολογουμένως, αυτή η αμφιλογία του Εθνικισμού αναγόταν στη Γαλλική Επανάσταση. Αλλά την εποχή εκείνη υπήρχε μόνο ένα μεγάλο και επαναστατικό έθνος, και είχε λογική τότε... να θεωρείται το αρχηγείο όλων των επαναστάσεων και ο απαραίτητος πρώτος υποκινητής της διαδικασίας για την απελευθέρωση του κόσμου. Το να προσβλέπει κανείς στο Παρίσι είχε λογική το να προσβλέπει σε μια ασαφή «Ιταλία», «Πολωνία» ή «Γερμανία» (που εκπροσωπούσαν στην πράξη από μια φούχτα συνωμότες και πολιτικούς πρόσφυγες) είχε λογική μόνο για τους Ιταλούς, τους Πολωνούς και τους Γερμανούς».

E. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων*, σσ. 192-193

ΠΗΓΗ 3

Είμαστε ένας λαός 21 ή 22 εκατομμυρίων που από αμνημόνευτα χρόνια προσδιοριζόμαστε με το ίδιο όνομα –το όνομα του ιταλικού λαού-. Τα φυσικά μας σύνορα, η θάλασσα και τα πιο ψηλά βουνά της Ευρώπης, είναι τα πιο ακριβή που χάραξε ποτέ ο Θεός. Μιλούμε την ίδια γλώσσα... έχουμε τις ίδιες δοξασίες..., τα ίδια έθιμα, τις ίδιες συνήθειες... είμαστε υπερήφανοι για το πιο ένδοξο πολιτικό, επιστημονικό και καλλιτεχνικό παρελθόν που γνώρισε η ευρωπαϊκή ιστορία...

Δεν έχουμε σημαία, δεν έχουμε πολιτικό όνομα, ούτε θέση ανάμεσα στα ευρωπαϊκά έθνη... Μας έχουν διαμελίσει σε οχτώ κράτη... όλα ανεξάρτητα το ένα από τ' άλλο, χωρίς συμμαχία, χωρίς κοινό σκοπό, χωρίς οργανωμένο δεσμό μεταξύ τους ... Δεν υπάρχει σ' αυτά ελευθερία, ούτε του τύπου, ούτε του συνεταιρίζεσθαι, ούτε του λόγου, ούτε της συλλογικής διεκδίκησης, ούτε της εισαγωγής ξένων βιβλίων, ούτε της παιδείας· τίποτα. Ένα από τα κράτη αυτά που περιλαμβάνει το ¼ του εδάφους της χερσονήσου ανήκει στην Αυστρία: Τα άλλα υφίστανται τυφλά την επιρροή της.

Η Ιταλία στις παραμονές του 1848 (Mazzini, Η Ιταλία, η Αυστρία και ο Πάπας, 1845, σσ. 40-41): Οι αντιλήψεις του επηρέασαν και την ελληνική φιλελεύθερη ιδεολογία.

B. Κρεμμυδά, *Νεότερη Ιστορία, Ελληνική και Ευρωπαϊκή*, σ. 167

Με αφετηρία τα παραθέματα, να συζητήσετε στην τάξη για τους πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες που συνέβαλαν στην έκρηξη επαναστατικών κινήματων στην Ευρώπη της μεταναπολεόντειας περιόδου.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- E. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων*, σσ. 161-209.

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ 1

«Όσον αφορά το πρόβλημα των ανατολικών ορίων της Ευρώπης, όσα βιβλία προηγήθηκαν της βασιλείας του Μεγάλου Πέτρου, φανερώνουν μεγάλο δισταγμό στο να τοποθετήσουν στην Ευρώπη τη Μοσκοβία ή τη Λευκορωσία. Ο *Samson d' Abbeville*, το 1656-1658, σκέπτεται να την τοποθετήσει στην Ασία· θα υπήρχε μια ευρωπαϊκή και μια ασιατική Σαρματία. Τα σύνορα μεταξύ της Ευρώπης και της Ασίας θα ήταν λοιπόν μια γραμμή από τη Μαύρη μέχρι τη Λευκή Θάλασσα. Ωστόσο ο *Du Val*, στην *Παγκόσμια Γεωγραφία* το 1676, μεταθέτει αυτό το σύνορο ανατολικά από το Δόν ως την εκβολή του Όμπι. Μερικοί αποφεύγουν να εκφέρουν γνώμη, σημειώνοντας απλά ότι ο μεγάλος δούκας της Μοσκοβίας ήταν κάτοχος τόσο ασιατικών όσο και ευρωπαϊκών εδαφών. Μετά τη βασιλεία του Μεγάλου Πέτρου, ο τόνος των γεωγράφων αλλάζει. Τα σύνορα Δον.Βόλγα-Όμπι δεν αμφισβητούνται πια. Πρέπει να φθάσει κανείς στην Κασπία για να βρεθεί στην Ασία».

J. Bérenger - Y. Durand, *Η Ευρώπη από το 1660 μέχρι το 1789*, σσ. 140-141

ΠΗΓΗ 2

Πέτρος ο Μέγας (1682-1725)

Ο πρώτος τσάρος που επιχείρησε τον εξευρωπαϊσμό της Ρωσίας ήταν ο Πέτρος ο Μέγας (1682-1725), ο οποίος υπήρξε ίσως ο ισχυρότερος και σοφότερος μονάρχης που κατείχε ποτέ τον ρωσικό θρόνο. Περιφρονώντας ριψοκίνδυνα τα πατροπαράδοτα έθιμα, ο Πέτρος προσπάθησε να εξαναγκάσει τους υπηκόους του να αλλάξουν τρόπο ζωής. Απαγόρευσε την ανατολίτικη απομόνωση των γυναικών και διέταξε και τα δύο φύλα να υιοθετήσουν ευρωπαϊκούς τρόπους ενδυμασίας. Κατέστησε υποχρεωτική τη χρήση του καπνού από τους αυλικούς του. Κάλεσε τους μεγάλους αριστοκράτες μπροστά του και ψαλίδισε τις πελώριες γενειάδες τους με τα ίδια του τα χέρια. Προκειμένου να εξασφαλίσει τη δική του απόλυτη εξουσία, κατάργησε κάθε ίχνος τοπικής αυτοδιοίκησης και καθιέρωσε ένα σύστημα εθνικής αστυνομίας. Για τον ίδιο λόγο, εκμηδένισε την ισχύ του πατριάρχη της ορθόδοξης εκκλησίας και έθεσε όλες τις θρησκευτικές υποθέσεις στη δικαιοδοσία μιας ιερής συνόδου που βρισκόταν κάτω από τον απόλυτο έλεγχό του. Το ενδιαφέρον του για τη δυτική τεχνολογία ήταν μεγάλο και ταξίδεψε στην Ολλανδία και την Αγγλία για να μελετήσει τα εκεί ναυπηγεία και τις βιομηχανίες. Μιμήθηκε τη меркантиλιστική πολιτική των δυτικών εθνών, βελτιώνοντας τη γεωργία και ενθαρρύνοντας τη βιοτεχνία και το εμπόριο. Προκειμένου να αποκτήσει «παράθυρα στη Δύση», κατέκτησε εδάφη κατά μήκος της ακτής της Βαλτικής και μετέφερε την πρωτεύουσα της χώρας από τη Μόσχα στην Πετρούπολη, στις εκβολές του ποταμού Νέβα.

.....
Ο ρόλος του Μεγάλου Πέτρου δεν είναι εύκολο να αποτιμηθεί. Οπωσδήποτε δεν μετέτρεψε από μόνος του τη Ρωσία σε δυτικό κράτος. Οι δυτικές επιρροές διαπτόζαν σιγά τη χώρα επί πολλά χρόνια, ως συνέπεια των εμπορικών επαφών με τη Δύση. Ο Πέτρος ωστόσο επιτάχυνε το φαινόμενο αυτό και του έδωσε ριζοσπαστικότερο προσανατολισμό. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Πέτρος πραγματικά αποσκοπούσε να αναμορφώσει το έθνος και να του δώσει τουλάχιστον μια επίφαση καλλιέργειας. Απλοποίησε το παλιό αλφάβητο και ίδρυσε την πρώτη εφημερίδα που τυπωνόταν στη Ρωσία. Διέταξε την έκδοση ενός βιβλίου, οδηγού καλών τρόπων, που δίδασκε στους υπηκόους του να μη φτύνουν στο πάτωμα, να μην ξύνονται και να μη ροκανίζουν κόκαλα στο τραπέζι. Ενθάρρυνε τις εξαγωγές, δημιούργησε στόλο στη Βαλτική και ενίσχυσε νέες βιομηχανίες, όπως την υφαντουργία, καθώς και τα ορυχεία. Αν και μετά το θάνατο του Πέτρου αναπτύχθηκε αντίδραση εναντίον πολλών καινοτομιών του, μερικές απ' αυτές επέζησαν τουλάχιστον δύο αιώνες. Η εκκλησία, για παράδειγμα, συνέχισε να είναι ελεγχόμενη, μέσω ενός προκαθήμενου της ιερής συνόδου που διοριζόταν από τον ίδιο τον τσάρο. Η δουλοπαροικία συνέχισε να υπάρχει στη μορφή που επιβλήθηκε ή επιτράπηκε από τον Πέτρο: Οι δουλοπάροικοι δεν ήταν πια δεμένοι με τη γη· μπορούσαν να πουληθούν ή να αγοραστούν οποτεδήποτε, ακόμα και για να δουλέψουν σε εργοστάσια ή ορυχεία. Τέλος, ο απολυταρχισμός που δημιουργήθηκε από τον Πέτρο δεν έδειξε παρά ελάχιστα σημεία ύφεσης ως τις αρχές του 20ου αιώνα. Ήταν ένας απολυταρχισμός βασισμένος στη βία, σε μια πανίσχυρη μυστική αστυνομία, μια

εκτεταμένη γραφειοκρατία και μια υποταγμένη εκκλησία, που ήταν όργανα για την επιβολή της θέλησης του μονάρχη.

E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία*, τόμος Α', σσ. 227-228

ΠΗΓΗ 3

Η Μεγάλη Αικατερίνη (1762-1796)

Επόμενη στη σειρά των απόλυτων μοναρχών ήταν η Μεγάλη Αικατερίνη (1762-1796), Γερμανίδα πριγκίπισσα πριν από το γάμο της και μια από τους «φωτισμένους δεσπότες». Η Αικατερίνη αλληλογραφούσε με Γάλλους φιλοσόφους, ίδρυσε νοσοκομεία και ορφανοτροφεία, και εξέφραζε την ευχή να απελευθερωθούν οι δουλοπάροικοι κάποτε. Με τη φιλοδοξία να κερδίσει μια θέση στην ιστορία της διανοήσης, ξυπνούσε στις πέντε το πρωί για να ασχοληθεί με τη λογοτεχνία. Έγραφε θεατρικά έργα, δημοσίευσε μια επιτομή του έργου του Μπλάκστον Σχόλια πάνω στο δίκαιο της Αγγλίας και ακόμα άρχισε να γράφει μια ιστορία της Ρωσίας. Το μεταρρυθμιστικό της έργο, όμως, υπήρξε περιορισμένο. Έκανε βήματα στην κατεύθυνση της κωδικοποίησης των ρωσικών νόμων, περιόρισε τη χρήση των βασανιστηρίων, αναμόρφωσε και παγίωσε την τοπική αυτοδιοίκηση. Οποιαδήποτε σχέδια μπορεί να είχε, ωστόσο, για τη βελτίωση της τύχης των δουλοπαροίκων, ματαιώθηκαν απότομα ύστερα από μια βίαιη εξέγερσή τους το 1773-74. Γαιοκτήμονες και ιερείς δολοφονήθηκαν και οι κυρίαρχες τάξεις τρομοκρατήθηκαν, καθώς η εξέγερση επεκτάθηκε πέρα από τα Ουράλια και την κοιλάδα του Βόλγα. Η Αικατερίνη απάντησε με σκληρά και καταπιεστικά μέτρα. Ο αιχμάλωτος αρχηγός των αγροτών βασανίστηκε και διαμελίστηκε. Για να αποφευχθούν ανάλογες μελλοντικές εξεγέρσεις οι αριστοκράτες απέκτησαν αυξημένες εξουσίες επάνω στους δουλοπαροίκους τους και ουσιαστικά, είχαν το δικαίωμα να τους μεταχειρίζονται σαν να ήταν δούλοι τους.

Η κύρια προσφορά της Αικατερίνης βρίσκεται στο γεγονός ότι συνέχισε το έργο του Μεγάλου Πέτρου, την επαφή δηλαδή της Ρωσίας με τις δυτικές ιδέες, καθώς και την πορεία προς την ανάδειξη της Ρωσίας σε μεγάλη δύναμη του ευρωπαϊκού χώρου. Πέτυχε να επεκτείνει τα σύνορα της χώρας της, όχι μόνο στην ανατολική Πολωνία, αλλά και σε περιοχές που βρέχονται από τη Μαύρη Θάλασσα.

E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία*, τόμος Α', σ. 229

- Με αφετηρία τα παραθέματα και τη γελοιογραφία στη σελίδα 121 του σχολικού βιβλίου, να συζητήσετε για τη συμβολή του Μεγάλου Πέτρου και της Μεγάλης Αικατερίνης στον εξευρωπαϊσμό της Ρωσίας.